

BRASIL UM PAIS PARA TODOS

En studie av MST:s tillvägagångssätt och mobiliseringsstrategi

Abstract

The struggle for land has been an issue ever since Brazil was colonized by the Portuguese Crown. The deep social inequalities that the country faces were raised then. More than 45% of the agricultural land is controlled by only 1% of the landowners. There have been many movements since then, who has fought for agrarian reforms.

MST, the largest social movement in Brazil, was born in the 1980s. They managed to mobilize the peasants and the poor people. These people has transformed their lives, they have done so by organizing peaceful protests to force the Brazilian government to redistribute agricultural land and to assist them in creating a new livelihood. MST not only fights for the land but also for their social rights such as the right to education and health. In their struggle for agrarian reforms they use methods such as civil disobedience to reach their aim. The movement has played an important role in the issue and they have managed to settle many of their members throughout Brazil.

KEYWORDS: Brazil, civil disobedience, agrarian reforms, MST and social movements.

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Begrepps definitioner	4
1.3 Syfte och Problemformulering	5
1.4 Disposition	5
1.5 Metod och Avgränsningar	6
2. Sociala rörelser	8
2.1 Inledning	8
2.2 Utvecklingen av sociala rörelser i Latinamerika	8
2.3 Bonderörelsen	9
2.4 Brasilien och sociala rörelser	10
2.5 Bonderörelsen i Brasilien	11
2.6 Sammanfattning	12
3. Rörelsers dynamik	14
3.1 Politiska möjligheter	14
3.2 Mobiliseringsstruktur	15
3.3 Sammanfattning	15
4. Civil olydnad	17
4.1 Inledning	17
4.2 Definition	17
4.2.1 Offentlighetskriteriet	18
4.2.2 Icke våldskriteriet	18
4.2.3 Lagbrottskriteriet	18
4.2.4 Motivkriteriet	19
4.3 Civil olydnad dess metoder och aktioner	19
4.4 Moralen vs rätten	20
4.5 Sammanfattning	21
5. Markens historia	22
5.1 Sammanfattning	23
6. Movimento dos Trabalhadores Rurais	24
Sem Terra – MST	24
6.1 Inledning	24
6.2 Historia och viktiga årtal	24
6.3 Tillvägagångssätt och mål	25
6.3.1 Hoten	27
6.4 Cardoso	28
6.5 Lula	28
6.6 Sammanfattning	29
7. Slutsats	30
Käll – och Litteraturförteckning	32
Artiklar	33
Internet	34

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Brasilien är ett rikt land med bördiga jordar och ett tropiskt klimat, trots detta får inte en tredjedel av befolkningen tillräckligt med mat. Förklaringen till detta är att stora delar av landets odlingsbara mark står outnyttjad och att jordinnehavet är snedfördelat, 1% av jordägarna äger 46% av jorden (Kjörling 2004: 46).

Markägandet och jordreformfrågan har varit viktiga frågor sedan Brasilien blev koloniserat. Sedan slavsamhället, under 1800-talet, har konflikter uppstått på grund av jordfrågan, då olika grupperingar har mobiliserat sig för att få igenom sina krav i denna fråga. Dessa har jordägarna och staten lyckats kväva med hjälp av olika metoder.

De jordlösa har mobiliserat sig i olika rörelser och kämpat för sina rättigheter, några rörelser har snabbt försvunnit, medan några har fått igenom sina krav och andra har varit långlivade. Den sociala rörelse som har lyckats att mobilisera de jordlösa nationellt från norr till söder i Brasilien är *Movimento dos trabalhadores rurais Sem Terra* (MST), denna rörelse växte fram under 1980-talet. De har lyckats att mobilisera sig i jordfrågan utan att ge efter för jordägare och staten. MST är Brasiliens största sociala rörelse och har genom sitt tillvägagångssätt lyckats att ge människor mark att bosätta sig på och leva av.

I Brasilien finns det delade uppfattningar om rörelsen, de som är jordägare eller tillhör den övre medelklassen är kritiska och anser att rörelsens metoder är en handling av civil olydnad. MST-medlemmar och den fattiga befolkningen ser det som sin rättighet att kunna bosätta sig på outnyttjad mark då de anser att de följer jordreformen.

1.2 Begrepps definitioner

I uppsatsen förekommer ett antal begrepp och förkortningar som behöver definieras så att läsaren lättare kan följa med i texten. Förklaringarna är hämtade ur Kjörlings bok "Så länge det finns hunger" (Kjörling 2004:252).

Acapamento – läger som byggs efter en ockupation för att trycka på regeringen.

Assentamento – bosättning som bildas när de jordlösa fått rätten att bruka jorden.

CONTAG (*Confederação Nacional dos Trabalhadores na Agricultura*)- Lantbrukarnas Riksförbund.

CUT (*Central Única dos Trabalhadores*)- Stridbar fackföreningsrörelse som bildades 1983 av bland andra "Lula".

CPT (*Comissão Pastoral da Terra*)- Den pastorala kommissionen för jorden. Denna bildades 1975 av de lutherska och katolska kyrkorna i Brasilien.

Fazenda – Plantage.

INCRA (*Instituto Nacional de Colonização e Reforma Agrária*)- Nationella institutet för kolonisering och jordreform. Det statliga organ som ska ansvara för att jordreformen genomförs.

Latifúndio – beteckning på den största plantagen (fazenda).

MST (*Movimento dos trabalhadores rurais Sem Terra*) – De jordlösa lantarbetarnas rörelse.

PT (*Partido dos Trabalhadores*)- Det nya vänsterpartiet med President Luis Inácio da Silva ("Lula") som ordförande.

1.3 Syfte och Problemformulering

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka om civil olydnad är en användbar metod för en social rörelse och om metoden går att rättfärdiga. Det finns olika uppfattningar om vad som är rätt eller fel. Det är dessa skillnader som kommer att studeras närmare och som verktyg kommer begreppet civil olydnad att användas. Under skrivandets gång har även funderingar kring vilka faktorer som har lett till att MST har lyckats att mobilisera den fattiga befolkningen kommit upp. En annan viktig aspekt att undersöka har varit rörelsens roll i jordreformfrågan. För att kunna analysera dessa frågor har begreppen politiska möjligheter och mobiliseringsstruktur används. I uppsatsen kommer MST att användas som fallstudie, då denna rörelse har spelat en viktig roll i jordreformfrågan i Brasilien.

Således kommer uppsatsen att utgå från följande frågeställningar;

Hur har man lyckats att mobilisera småbrukarna till att bilda Brasiliens största sociala rörelse?

Civil olydnad är en metod som MST använder sig av, vilka är de starka respektive svaga grunderna för ett rättfärdigande av användandet av denna metod?

Vilken roll har rörelsen spelat i jordreformfrågan?

1.4 Disposition

Uppsatsens första kapitel handlar om de sociala rörelsernas utveckling i Latinamerika. Detta kapitel är indelat i två olika delar, den första delen handlar om utvecklingen av sociala

rörelser i Latinamerika från 1960-talet fram till idag, denna del kommer sedan att följas av ett avsnitt om bonderörelsen i Latinamerika. I den andra delen kommer fokus att läggas på utvecklingen av sociala rörelser i Brasilien och i sista avsnittet av denna del kommer en redogörelse för den brasilianska bonderörelsens utveckling.

I kapitel tre förs en teoribeskrivning kring begreppen politiska möjligheter och mobiliseringsstruktur där sociala rörelser kommer att behandlas. Den andra teoridiskussionen i detta kapitel kommer att handla om begreppet "civil olydnad". Det finns olika definitioner av innebörden av civil olydnad. Då avsikten inte är att studera civil olydnad utifrån olika traditioner utan för att använda det som ett verktyg, har Thoreaus definition varit utgångspunkten i denna diskussion. Följande kapitel är en redogörelse av markens historia, så att läsaren lättare kan få en förståelse för den orättvisa som fördelningen av marken har inneburit i Brasilien, vilket har lett till att en rörelse såsom MST har bildats. Uppsatsens sista kapitel kommer att behandla MST. Först kommer läsaren att få en redogörelse för viktiga årtal och MST: s historia för att ge en heltäckande bild av rörelsen, som sedan kommer att avslutas med en förklaring kring rörelsens tillvägagångssätt och mål. Varje kapitel kommer att avslutas med en sammanfattning.

1.5 Metod och Avgränsningar

Uppsatsen är baserad på kvalitativ undersökning och sekundärmaterial i form av böcker, artiklar och material från Internet har använts. Som fallstudie har jag valt att använda MST (den nationella rörelsen).

Valet av ämne har inte varit självklart, men jag vill skriva om Brasilien och orättvisorna där. Jag har länge funderat på de outnyttjade mark arealerna i Brasilien och har bestämt mig för att skriva min uppsats om denna fråga. Jag är inte intresserad av att skriva om jordbrukspolitik, utan jag vill på något sätt gestalta orättvisorna i ägandet av jorden. Denna tanke har lett till att jag har bestämt mig för att skriva om *Movimento dos trabalhadores rurais Sem Terra*. Anledningen till att jag har valt att skriva om MST är för att jag har reflekterat över att denna rörelse har ett starkt stöd utanför Brasiliens gränser men i Brasilien hör man ofta negativa saker om deras rörelse och deras tillvägagångssätt. I den nationella median gestaltas rörelsen negativt och i många fall som en farlig gerillagrupp.

Valet av teori har inte varit självklar men då jag är intresserad av att ta reda på om rörelsens existerande och tillvägagångssätt är olaglig har jag valt att studera teorin kring civil olydnad. Under skrivandets gång har jag även funderat över vilka faktorer som har spelat en roll i mobiliseringen av de jordlösa. För att analysera dessa faktorer har jag studerat begreppen politiska möjligheter och mobiliseringsstruktur närmare. I detta avsnitt diskuteras faktorer som är relevanta för uppsatsens syfte.

Att finna litteratur till uppsatsens empiriska material har varit svårt. Den litteratur som finns tillgänglig i Sverige finns vid Göteborgs Universitet och Stockholms Universitet och då det

finns få böcker så har de flesta av dem varit utlånade. Litteratur från Brasilien har inte varit tillgänglig i nätversion. Den litteratur som har funnits tillgänglig om MST är baserad på intervjuer och iakttagelser av författarna med ”vänlig” inställning till rörelsen. Många av artiklarna är skrivna av vänsteranhängare. För att försöka få en nyanserad bild av rörelsen har material sökts på Internet. På Internet har det även funnits artiklar om rörelsen i brasilianska tidskrifter och dagstidningar. Detta har lett till att jag källkritiskt har fått granska mitt material och har fått tänka på vad författaren försöker att förmedla och åt vem den riktar sig till, så att resultatet inte blir felaktigt (Lundqvist 1993:110).

Då jag själv har bott i Brasilien i omgångar och har sett den utbredda fattigdomen har det inte alltid varit lätt att hålla sig objektiv till materialet under skrivandets gång. Genom att ta del av material som är skrivna av dem som är positivt inställda till MST och de som kritiserar rörelsen har jag lyckats att förhålla mig kritisk till mina egna värderingar och kriterier (Holme 1991:330).

Litteratur skriven om civil olydnad har varit lätt tillgänglig. All litteratur som är skriven kring teorin ger praktiska exempel från västerländska demokratier. Detta har resulterat i funderingar kring om det är möjligt att applicera teorin om civil olydnad på en social rörelse i ett land som Brasilien. Landet har varit en demokrati sedan 1985, har stora sociala skillnader, problem med korruption och samhället är uppbyggt av klientelism. Brasilien är en demokratisk stat och därför kommer inte en demokratidiskussion att föras. Jag har varit medveten om dessa begränsningar och jag har försökt att ställa de rätta frågorna till materialet för att få den information jag behöver, då jag inte funnit något material som ger exempel från ickevästerländska länder (ibid 1991:126).

2. Sociala rörelser

2.1 Inledning

Det finns stora variationer mellan olika sociala rörelser, det finns de med få medlemmar och andra som har miljontals människor som stöder deras rörelse. En del rörelser agerar inom det lagliga ramverket medan andra utgör underjordiska eller illegala grupper (Giddens 1998:548). Medborgare organiserar sig i sociala rörelser för att nå sina egna syften. Samtliga sociala rörelser i samhället är en arena för politisk kamp och deras existens är viktig för politiken (Alvarez1998: 1). Rörelserna deltar sällan direkt i det politiska beslutsfattandet utan verkar som en självständig förändringskraft ute i samhället och utövar därifrån påtryckningar på politikerna. En del rörelser arbetar för att få igenom förändringar i den politiska strukturen och andra fungerar som en motmakt för att förbättra och påverka folkets vardag (Lund 2003: 6ff). Ofta ändras ett lands lagar till följd av de aktioner som en social rörelse vidtar(Giddens1998:548).

2.2 Utvecklingen av sociala rörelser i Latinamerika

De sociala rörelserna i Latinamerika har vuxit fram där vänstern har blivit kvävd. Utvecklingen av gräsrotsorganisationer i länder såsom Brasilien, Chile och Mexiko är ett resultat av det auktoritära styret som dessa länder har haft. Dessa sociala rörelser som växte fram under denna period skiljde sig på så sätt att de utvidgade den politiska sfären, genom att föra in det vardagliga och personliga på agendan så att folket lättare skulle kunna relatera till deras budskap och agerande (Hellman 1992: 52f). De som befann sig i periferin av samhället skapade rörelserna på specifika platser och där de verkliga behoven fanns (Borda1992: 304).

Betydelsen av begreppet sociala rörelser har ändrats i Latinamerika de senaste åren. Under 60-talet så användes begreppet om stora organisationer som uppmärksammade de sociala klass skillnaderna och uppmanade befolkningen att påverka den rådande politiken. I dessa organisationer fann man bonderörelser, fackrörelser, populistiska mobiliseringar och gräsrotsallianser som var ledda av politiska partier. Auktoriteten gjorde allt som stod i deras makt för att förstöra de rörelser som inte var en del av byråkratin eller de politiska partierna, ledarna fängslades, dödades eller landförvisades (Lehmann 1990:148). Med tanke på de förföljelser och övergrepp som medlemmarna i rörelserna fick utstå skulle man kunna tro att folket hade nog att bearbeta och inte hade tid eller styrka att mobilisera sig och att den politiska mobiliseringen därmed skulle försvinna. Så var inte fallet, istället ändrade rörelserna

skepnad och nya mindre rörelser bildades ur de stora mobiliseringarna vilka växte sig starka (ibid.1990:149).

Sedan början av 80-talet har Latinamerika upplevt sin värsta kris i detta decennium. Flera försök till ekonomisk stabilisering och reglering har lett till snabb tillbakagång av medelklassens och den fattigare befolkningens levnadsstandard (Escobar - Alvarez 1992:1). Latinamerikas pluralism på kollektivt agerande täcker upp en mångfald av rörelser såsom ekologiska, homosexuella och feminist rörelser.

En viktig process i det latinamerikanska samhället är urbaniseringen, denna process har inte bara gjort samhället mer komplext utan har även aktiverat det. Detta innebär inte att sociala rörelser inte existerar på landsbygden, utan att urbaniseringen har påskyndat sökandet efter nya kanaler att uttrycka sig genom. Städerna erbjuder oftast bättre utbildning då förhållandet mellan stad och utbildning kan ses som statistiskt. Urbaniseringsprocessen leder till ett heterogent levnadssätt genom att den gör medborgarna politiskt angelägna. I städerna är man beroende av samhällstjänster såsom kollektiv trafik och sjukvård. Är man missnöjd med dessa tjänster kan man använda olika kanaler för att klaga eller till nästkommande val rösta på de politiker man tror kommer att förbättra den livssituation man befinner sig i. Spänningen mellan det politiska medborgarskapet och urbanisering är mycket stark och urbaniseringen i de latinamerikanska länderna har skett mycket fort vilket har lett till att en sfär har skapats där de sociala frågorna har utvecklats (Caldéron-Piscitelli- Reyna 1992:26)

Dagens sociala rörelser i Latinamerika kan inte bara definieras utifrån ekonomiska och sociala förhållanden utan måste även sättas in i ett politiskt och kulturellt perspektiv. De är inte bundna till politiska partier och politiska institutioner utan de är verksamma för att ge en politisk förståelse och för att visa sambandet till kulturen, ekonomin, naturen och de sociala förhållandena (Escobar - Alvarez 1992:7). Även de sociala aktörerna såsom arbetare och bönder har hittat nya former att agera på, som skiljer sig från tidigare rörelser. Det finns rörelser idag som inte fanns för 50 år sedan och även de politiska, ekonomiska, kulturella och sociala förhållandena skiljer sig från hur det var förr och hur det är idag (ibid 1992:8). En annan skillnad är att såväl politiker som sociala rörelser föreslår förändringar i de parlamentariska systemen för att de sociala rörelserna ska kunna ta en aktiv del av de politiska besluten (Lund 2003:2). Det finns en stor och avgörande kraft i det civila samhället, som leder till en politisk kamp mellan näringslivet, partierna, staten, sociala rörelser och medborgarnas spontana handlande (ibid 2003:251). Denna kamp förutsätter en nödvändig förändring i den politiska strukturen. (Caldéron-Piscitelli- Reyna 1992:25).

2.3 Bonderörelsen

Problematiken kring mening och identitet kan svara på frågan varför bonderörelser uppstår och varför de utvecklas. Över hela den latinamerikanska kontinenten dyker lokala protester på landsbygden kontinuerligt upp, som handlar om rätten till marken, priser på grödorna och lån. De fattiga småböndernas politiska kamp sker inte bara offentligt utan också i tystnad då rädslan för att protestera öppet kan kosta dem deras levebröd. De protesterar genom att inte arbeta effektivt eller genom undanflykter. Med andra ord så är bonderörelserna aldrig passiva

(Starn 1992:91). Bonderörelserna är en del av globaliseringen och ska inte isoleras ifrån resten av världen.

Det har funnits tre olika typer av bonderörelser i Latinamerika, beroende på i vilket land och i vilken jordbruksstruktur de befunnit sig. I de fall lantbrukarna var säsongarbetare eller arbetade hos jordägare för att i utbyte få bruka en del av jorden, organiserade man sig för att få en ordentlig lön och därefter för att få jordegendom. De historiska konflikterna mellan storgodsägare och oberoende lantbrukskooperativ såsom i Peru och Mexiko handlade om mark ägandet som kooperativen hade laglig rätt till. Dessa konflikter slutade med att rörelser bildades för kampen om jordreform (Lehmann 1990: 155).

Den tredje rörelsen handlade inte om rätten till marken utan lantbrukarna krävde bättre arbetsförhållanden och bättre löner. Konflikterna uppstod på plantagen och på stora storgods i Chile och Peru. Jordkonflikter tenderar att inte bara kämpa för jordrättigheter utan även för medborgarskap och rättvisefrågor (ibid 1990:156).

Idag är ett centralt krav för många av de Latinamerikanska bonderörelserna att alla länder ska kunna producera den mat som behövs så att man kan livnära befolkningen. De flesta av rörelserna vill att produktionen i första hand ska gå till den nationella marknaden och sedan exporteras. För att uppnå detta mål, så försöker rörelserna att hjälpa småbönderna och kooperativen att få igenom lån, så att de kan bruka sin jord och få avkastning. De är dock medvetna om att exporten behövs för att förbättra den nationella ekonomin (Lund 2003: 33).

2.4 Brasilien och sociala rörelser

Till skillnad från sina grannländer fanns en avsaknad av en stark och självständig arbetarrörelse i Brasilien efter militärregimens maktagande (Alves 2001:278). Under militärstyret uppstod förändringar i den ekonomiska strukturen vilket innebar att arbetstillfällena inom industrin och i städerna växte snabbt, medan jordbruket förnyades och moderniserades vilket ledde till att de på landsbygden fick det svårare. Även statsapparaten växte, trots detta så satsades inte mycket på den sociala och fysiska infrastrukturen. Den enda stora satsning som gjordes var byggandet av den Transamazoniska motorvägen. Detta innebar att ett stort missnöje växte bland befolkningen såväl på landsbygden som i städerna (Lehmann 1990:149).

Den katolska kyrkan spelade en viktig roll för motståndet och för utvecklingen av de sociala rörelserna. På lokal nivå bildades basorganisationer som var engagerade i de sociala problemen. I mitten på 70-talet bildades Comissão Pastoral da Terra (CPT) vars första uppgift var att beskydda småbrukarna (Kjörling 2004:30). De så kallade basorganisationerna bildades redan innan 1964 i Brasilien till skillnad från andra delar av kontinenten. Kyrkan har spelat en viktig roll i deras utveckling, då de som varit delaktiga i organisationerna är ledare i fackföreningar, bonderörelser och lokala föreningar. Den progressiva katolska kyrkan i landet var länken mellan basorganisationerna och den auktoritära regimen (Levine- Mainwaring 2001: 215f).

På landsbygden handlade konflikterna om markfrågor och infrastruktur medan man i städerna krävde tillgång till sociala tjänster. Korruptionen, förseningar och det politiska beskyddandet ledde till att sociala rörelser började växa fram som var oberoende av staten och som engagerade sig i sociala frågor som regimen inte lyckades att tillgodose dem med, såsom hälsofrågor och boendefrågor.

I början på 70-talet, fanns det grupper som kämpade för radikala förändringar i politiken, dessa har varit den svaga befolkningens stöd i deras kamp för att få igenom sina krav på förbättrade levnadsvillkor i städerna. De utgjorde plattformen för uteslutna grupper i samhället att engagera sig i sina intressefrågor vilket medförde ett ökat politiskt deltagande. Dessa populära rörelser skapade nya politiska arenor och krävde skolor, dagis och andra samhällstjänster som tidigare inte existerade i städernas utkanter. Med deras aggressiva förhållningssätt visade de att de var medvetna om deras brist på förmåner som är att förvänta sig av en modern stat med ekonomisk utveckling (Cardoso 1992:291).

Under 1980-talet var alla rörelser en del av eller i nära förbund med de politiska partierna. En stor del av den politiska kampen i Brasilien handlar om kulturella förändringar, det vill säga är inriktad på att konfrontera den auktoritära kulturen. Med den auktoritära kulturen menar författaren att alla i Brasilien är medvetna om sin sociala plats som utgör en strikt kod. De urbana populära rörelserna fick också lära sig att inte bara kämpa för sina sociala rättigheter, boende m.m. utan även för rätten att ha rättigheter (Dagnino 1998:48).

Under hela 1990-talet trängdes de sociala rörelserna tillbaka. När Cardoso kom till makten 1995 bildade han en bred allians där den gamla makteliten samlades, vilket blev ett bakslag för de sociala rörelserna (Kjörling 2004:33).

2.5 Bonderörelsen i Brasilien

Bonderörelsen i Brasilien var aktiv fram till militärkuppen 1964, efteråt kvävdes den av regimen (Lehmann 1990: 148).

Under militärregimen satsade regeringen på att utveckla industrin utan att förbättra jordbruket. Detta gjordes medvetet då man ville förbättra medel- och överklassens köpkraft istället för att förbättra de fattigas situation. Detta val har lett till att ekonomisk satsning till jordreform kommit i andra hand vilket har medfört att rörelserna inte bara har kämpat för rätten till jorden utan även för sociala rättigheter för de jordlösa (Fausto 1999:326). I nordöstra Brasilien försökte bondeligorna att bilda autonoma organisationer för att kunna kämpa för sina rättigheter (Alves 2001:278).

CONTAG som var lantarbetarnas riksförbund, var 1978 en stor organisation på papperet men i verkligheten fungerade organisationen som ett servicecenter för sina medlemmar. De kom inte att spela rollen som politisk aktör eller som förhandlare i frågor som berörde dess medlemmar, vilket medlemmarna hade förväntat sig (Lehmann 1990: 157).

Förändringarna i jordbruksproduktionen i slutet på 70-talet har påverkat jordbrukarnas arbete. Kaffeodlingarna blev färre och ersattes av sojaplantage och andra grödor. Den största anledningen till denna förändring var att det behövdes färre arbetare. En annan förklaring var att jordbrukarna använde sig av en modernare jordbruksmetoder för att öka produktionen och lönsamheten (Fausto 1999:324). Denna modernisering av jordbruket innebar att arrendatorerna ersattes av "boias frias", avlönade säsongsarbetare. De skiljer sig från arrendatorerna genom att de oftast är bosatta i städerna och har en annan sysselsättning under resten av året. Ett hot mot dem är att de flesta stora plantagen använder sig av maskiner och endast ett fåtal arbetare behövs. Denna förändring har fått dem att kämpa för sina rättigheter och deras drivkraft är drömmen om att få bruka sin egen jordlott (ibid.1999: 325).

Efter militärregimen ökade konflikterna om ägandet av jordbruksland, och de har blivit allvarigare både vad gäller kraven och våldet (Lehmann. 1990:157). Kampen kom inte bara att handla om jorden utan även om orättvisor, mänskliga rättigheter och medborgarskap. Olika former av konflikter har uppstått såsom motstånd mot dammbygandet i Paraná och sockerarbetarna i norr (ibid 1990:160).

Idag förs det en bred och progressiv kamp för jordreform mot latifundiosystemet (fördelningen av de stora fazendorna), dess orättvisa ägarstruktur, inriktningen på exportinriktade jordbruk och de stora outnyttjade arealerna (Lund 2003:32).

2.6 Sammanfattning

Under 80-talet skedde en radikal förändring bland de sociala rörelserna i Latinamerika. En förklaring är att de auktoritära regimerna upplöstes och demokratisering av länderna påbörjades. De sociala rörelserna växte fram på grund av att befolkningens levnadsstandard försämrades under militärstyret. Urbaniseringen var en annan bidragande faktor. Med urbaniseringen följde kraven på sociala rättigheter för att kunna förbättra sin livssituation och för att få vardagen att fungera.

Kampen om jorden har varit den största frågan för de olika bonderörelserna i Latinamerika. Det har funnits tre olika typer som har skilt sig från varandra både vad gäller krav och tillvägagångssätt. Dagens bonderörelser kämpar för att småbrukarna ska få en dräglig tillvaro och deras kamp innefattar även sociala rättigheter. Brasiliens utveckling av sociala rörelser skiljer sig en del från de övriga länderna. De främsta skillnaderna är att rörelserna och organisationerna var knutna till staten eller de politiska partierna, å andra sidan bildades basorganisationerna långt tidigare än i de andra länderna.

Den progressiva katolska kyrkan spelade en viktig roll för de sociala rörelserna under militärregimen. Kyrkan stöttade och uppmuntrade medborgarna att protestera mot orättvisorna. Deras roll speglar sig även i dagens rörelser då många av ledarna har varit delaktiga i basorganisationerna. Medan de sociala rörelserna i städerna kämpade för sociala rättigheter var kampen om jorden den centrala frågan för rörelserna på landsbygden. Bonderörelserna kvävdes av militärregimen och situation på landsbygden försämrades då få satsningar gjordes av småbruken. Efter 1985 återupptog olika bonderörelser kampen för rätten

till jorden och även kampen om sociala rättigheter. Missnöjet och utanförskapet ledde till bonderörelsens mobilisering.

.

3. Rörelsers dynamik

För att förklara sociala rörelsers uppkomst eller dess uppbyggnad och omfattning i ett tidsperspektiv, kan begrepp som politiska möjligheter och mobiliseringsstrukturer studeras (Tarrow 1998: 71).

3.1 Politiska möjligheter

Större delen av de politiska rörelserna som växer fram är ett resultat av sociala förändringar som utmanar den politiska ordningen och gör den mer sårbar eller mer mottaglig för utmaningar. Dessa politiska möjligheter är en nödvändig förutsättning för rörelsers agerande (McAdam-McCarthy-Zald 1996: 8).

Studierna kring strukturen av politiska möjligheter fokuserar på interaktionen mellan sociala rörelser och den institutionaliserade politiken. De sociala rörelserna är formade av de politiska restriktioner och möjligheter som är unika i den nationella kontext som de befinner sig i (McAdam-McCarthy-Zald 1996:3). Begreppet används för att förklara sociala mobiliseringar, specifik taktik som rörelser använder sig av, strategier, organisationers bildande och påverkan av den existerande politiken (Meyer 2004:135-136).

För att kunna studera sociala rörelsers utveckling, måste först och främst de faktorer som påverkar rörelsen utifrån identifieras, och därefter rörelsens påverkan av dessa faktorer (Meyer. 2004:126). Problematiken kring studerandet av begreppet uppstår vid identifieringen av de olika faktorerna, då analyseringen är styrd av den som utfört analysen och dess tillvägagångssätt (ibid.2004: 134).

De sociala rörelsernas möjligheter påverkas av olika faktorer. De måste ta hänsyn till hur pass öppet eller stängt det politiska systemet i landet är och om man har några allierade bland den politiska eliten. Rörelsen påverkas även av stabiliteten eller instabiliteten hos de grupperingar bland elitpolitikerna som stöder den rådande politiken (McAdam 1996:27). Förändringar i den rättsliga eller den institutionella strukturen leder till att rörelser bildas. De mobiliserar på grund av de specifika förändringarna som sker i det politiska systemet (Tarrow 1998:77). En annan viktig faktor är den internationella påverkan på de politiska institutionerna. De globala politiska och ekonomiska processerna strukturerar de nationella möjligheterna för kollektivt agerande (McAdam 1996:34).

3.2 Mobiliseringsstruktur

Begreppet mobiliseringsstruktur är de kollektiva kanaler, informella och formella, som människor använder sig av för att mobilisera sig och det verktyg som används vid kollektivt handlande (McAdam-McCarthy-Zald 1996: 3). För att människor ska mobilisera krävs det att de känner sig kränkta av något. En annan förutsättning är föreställningen om att ett kollektivt agerande kan leda till en förbättring eller lösning (ibid 1996:5).

Mobilisering är en nödvändig process för att skapa rörelsens struktur, förberedelsen och utförandet av protest aktionen är viktig så att budskapet når ut till aktörer och allmänheten utanför rörelsen. För mobilisering krävs olika resurser såsom människor, kunskap, kapital, tekniska hjälpmedel. Resurserna behövs till att nå ut med information och för att påverka andra (Rucht 1996:186). De val som görs av aktivister för att skapa förändringar kan få konsekvenser för deras möjligheter att lyckas att förena oliktänkande och att samhället ser rörelsen som legitim, vilka kan påverka deras chanser att få igenom sina krav (McCarthy 1996:141).

Det går att urskilja tre olika mobiliseringsaktörer, sociala rörelser, intresseorganisationer och politiska partier, som är skapade för att väcka kollektivt intresse för att påverka det politiska beslutsfattandet för att slutligen uppnå social förändring. Alla tre har olika strukturella drag. Sociala rörelser saknar formella regler för medlemskap och för att reglera den interna processen medan de andra två aktörerna är formella organisationer (Rucht 1996:187).

En specifik rörelses struktur underlättas eller begränsas av den kulturella, sociala och politiska kontext den befinner sig i. I den kulturella kontexten är individperspektivet viktigt. I denna kontext utmanas rörelsen av att mobilisera individer för att kunna få dem att bidra till rörelsen med de resurser som den är i behov av. För att kunna göra det, måste rörelsen fånga upp de erfarenheter och intressen som befolkningen har. Rörelsen måste utgå från de centrala värdegrunderna i samhället och samtidigt förmedla rörelsens värdegrunder. En annan viktig aspekt är den sociala kontexten. Beroende på vilken social kontext rörelsen befinner sig i kommer den att agera på ett visst sätt. Den sociala kontexten innefattar klass- strukturen i samhället och ekologiska faktorer, det vill säga hur ett land är uppbyggt och dess materiella förutsättningar. Det är i den politiska kontexten som rörelsen har tillgång till olika kanaler inom det politiska systemet. Det är i denna kontext rörelsen har möjlighet att påverka de politiska besluten, indirekt via lobbying och direkt via deltagande. Två andra viktiga faktorer är beslutsfattarnas implementerings kapacitet, det vill säga trots motstånd så implementeras nya politiska beslut (Rucht 1996:190-191).

3.3 Sammanfattning

För att förklara sociala rörelers uppkomst eller dess uppbyggnad och omfattning, kan begrepp som politiska möjligheter och mobiliseringsstrukturer studeras. För att en social rörelse ska uppstå och bestå krävs en stark organisation som har viljan att omformulera sina krav efter de nationella och internationella förändringar som sker. Det är det politiska systemet som påverkar de sociala rörelsernas möjligheter. När det politiska systemet förändras kan rörelserna mobilisera sig. Den internationella påverkan på de politiska institutionerna är en annan faktor som öppnar upp möjligheter till mobilisering. Med mobiliseringsstruktur menar man rörelsens strukturella drag, dess huvudsakliga tillgång och dess tillvägagångssätt. För att analysera dessa aspekter måste man studera rörelsens struktur utifrån en kulturell, social och politisk kontext.

4. Civil olydnad

4.1 Inledning

Civil olydnad är ett ganska nytt begrepp. Författaren Henry David Thoreau väckte idén i sitt fördrag ”Om civilt motstånd” 1849. Han skrev fördraget efter att ha suttit i fängelse för att han inte hade betalt personskatt i vetskap om att pengarna gick till förtrycket mot indianerna och ett orättvist krig i Mexiko. Han ville inte stödja en stat som agerar orättfärdigt (Månsson 2004: 31). Skattevägran var inget nytt, det som var revolutionerande var att Thoreau envisades med att samhället skulle ingripa mot honom. För honom var straffet lika viktigt som lagbrottet. Den som blir fängslad för sitt motstånd är effektivare än den som bara protesterar enligt honom. En stat är ofarlig utan lydning och samarbete från dess medborgare. Den viktigaste målgruppen för den civila olydnaden enligt Thoreau är de lydiga medborgarna. När medborgarna tar konsekvenserna av olydnaden utmanas de att bryta mot orättvisa lagar och beslut. Genom detta agerande visar man att ett av hindren för rättvisa, de personliga konsekvenserna, går att övervinna (Herngren 1999: 16).

4.2 Definition

Civil olydnad används som en handlingsform, den blir verklighet när någon bryter mot en lag, förordning eller regel och samtidigt har ett politiskt eller moraliskt syfte. Med handlingen uttrycks viljan att utveckla demokratin och moralen i samhället. Civil olydnad bygger på tanken att det finns en högre moralisk rätt än lagen.

”Civil olydnad är en öppen offentlig handling som grundas på ickevåld. Handlingen är olaglig eller bryter mot en regel, order eller beslut och den har dessutom ett samhällligt, socialt eller etiskt syfte. De personliga konsekvenserna fyller en viktig funktion” (Herngren 1999:20).

Denna definition av civil olydnad kommer jag att utgå ifrån, vilken även sammanfattar Thoreau´s definition. Jag kommer att beskriva de olika kriterierna för civil olydnad. För att kunna göra detta har jag valt att utgå från Tomas Månssons fyra olika kriterier; offentlighets, ickevålds, lagbrotts och motivkriteriet (Månsson. 2004:32 ff). Dessa kriterier förklarar jag närmare här nedan.

4.2.1 Offentlighetskriteriet

Vid civil olydnad utförs handlingen offentligt, deltagarna är beredda att ta konsekvenserna av den handling de utför, det är med andra ord inget som görs på natten och som ska vara hemligt (Hanqvist 1993:21). Om handlingen inte vore offentlig skulle inte protesten få samma konsekvens, budskapet skulle inte nå ut till alla medborgare (Cohen 1971: 16). Motpartens reaktioner är en nödvändig del av motståndet och genom sin respons visar motparten sin ståndpunkt. På detta sätt dras hela samhället in i dialogen. Motståndet förs inne i det politiska, juridiska och ekonomiska systemets kärna mot de styrandes missbruk av lagen (Herngren 1999:35). Syftet med metoden är att rätta till något som man anser vara felaktigt i samhället eller att skapa en rörelse för en mer grundläggande förändring (Herngren 1990:21).

4.2.2 Icke-våldskriteriet

Icke-våld är ett huvudsakligt kännetecken för civil olydnad. Deltagarna agerar genom att använda sig av ickevåld (Herngren 1990: 113). Aktivisten måste vara förbered på att möta våld med ickevåld och utstå konsekvenserna vilket kan innebära att någons integritet kränks eller att deltagaren blir slagen (Zashin1972: 116). I praktiken är ickevåld effektivare än våld, då våld leder till mer våld och ickevåld i sin tur motverkar det.

Aktionerna och dess konsekvenser ska vara en moralisk utmaning vilket innebär att ett förtroende måste byggas upp. Detta i sin tur blir omöjligt om aktivisterna hotar med våld. Det skulle skapa rädsla och leda till att människor skulle bli oemottagliga för motståndets utmaning. Denna kombination skulle dessutom stärka motpartens makt. Det är omöjligt att skapa en tillit och ett förtroende om man också hotar med våld (Herngren 1999: 40). Civil står i ickevåldsrörelsen som en motsatsställning till våld. De som utför handlingen uppträder korrekt och med respekt för samtalsparten, den som aktionen vänder sig till (Herngren 1990:22).

4.2.3 Lagbrottskriteriet

Varje civilt samhälle styrs utifrån regler. Att skapa regler för samhället och se till att de efterföljs är regeringens uppgift (Cohen 1971:1). Lagar är endast effektiva och ett samhälle välordnat när samhällsmedborgarna har respekterat lagarna. När individen ser sig själv som en medborgare då accepterar han de plikter som åligger honom som medborgare, att följa lagstiftade regler (ibid 1971:2). Lagarna är en del av en rättstat och det finns inget rättssystem som inte kritiserats (Herngren 1999:33). En handling som ska definieras som civil olydnad måste utgöras av en handling som bryter mot någon lag. Samtidigt som olydnaden kan vara

ett brott mot en lag kan den vara lydriad av en annan (Hanqvist 1993:21). Lydnaden utmanas för att få igenom ett nytt beslut (Herngren 1999:22). Meningen är inte att sätta sig över lagen, för även om man bryter mot lagen så ignoreras den inte (Herngren 1990:30).

4.2.4 Motivkriteriet

Civil olydnad är ett sätt att argumentera för en sak, men metoden utförd i en demokrati fyller även fler funktioner. Bland annat har den i uppgift att inringa felaktigheter, informera allmänheten om dessa och övertala majoriteten att tänka om (Hanqvist 1993:86). Teorin om civil olydnad försöker att förlika sig med den inre synen på medgivandet och med den yttre synen. Den inre synen är individens bild av politiskt åtagande utifrån hans eget samvete och omdöme, medan den yttre avser vilka skyldigheter andra anser att individen har som medborgare. Denna avgränsning innebär att en medborgare har vissa åtagande för att vara medborgare av samhället. Även när han inte kan det på grund av samvetet, ska han kunna uppfylla alla de offentliga åtagande som andra förväntar sig av honom. Enligt teorin kan individen stå fast vid sitt inre perspektiv men han kommer att få betala för det, helst om hans omdöme är "fel" det vill säga om myndigheterna och/eller majoriteten inte tycker att hans synsätt på vilka åtagande han är skyldig är korrekta (Zashin 1972:101).

Enligt Cohen och Arato är civil olydnad något normalt och nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. Historiskt har denna handlingsform skapat och utvecklat rättigheter och lett till demokratiseringar av länder. Ingen skulle idag chockas av en arbetarstrejk eller en massdemonstration, dessa former av handlande är idag normala men en gång var de illegala (Cohen & Arato 1995:475).

4.3 Civil olydnad dess metoder och aktioner

Dynamiken i metoden är att den utgår från förutsättningen för demokrati, man använder sig inte av det som påtryckningsmedel utan en dialog skapas (Herngren 1999: 33). När det inte finns andra utvägar så kan civil olydnad vara nödvändig som en politisk handling. Dessa utvägar kan vara stängda på grund utav olika skäl, såsom att politiker har en oförmåga att lyssna på argument. Vid sådana tillfällen kan civil olydnad fungera som en väckarklocka (ibid 1999:35).

Förberedelse för motstånd handlar om att övervinna rädslor och bygga upp stöd. Det innebär både att förbereda gruppen och det övriga samhället på att det finns konflikter som ska hanteras. Förberedelserna för civil olydnad är att bilda en vängrupp, förbereda aktionen och

till slut att söka information. Gruppen måste identifiera vem aktionen vänder sig mot, vem som är motparten. Med denna gemenskap har den politiska ensamheten brutits.

Det är viktigt att lyfta fram kritik i gruppen och att konfrontera gemenskapen. Gemenskap och självreflektion är förutsättningarna för motståndet. Gemenskapen är inte ett harmoniskt tillstånd utan det innehåller både konflikt och samarbete. Risken kan vara att gruppen kan bli homogen, det vill säga att alla börjar tycka lika, detta kan leda tillbaka till den politiska ensamheten (Herngren 1999:44). De som är en del av en aktion har inte bara ansvar för sina egna handlingar utan även för andras. Aktionerna blir politiska när kampen inte längre handlar om att rena en privat skuld. Olika grupper har olika möjligheter, aktionerna ska medföra att dessa möjligheter förverkliga (ibid 1999:107).

4.4 Moralen vs rätten

Civil olydnad är alltid en politisk handling, som går utöver deltagarnas personliga intressen (Herngren 1999:21). Handlingen är politisk då den konfronterar lagen och hävdar en högre rätt (ibid 1999:28). Fenomenet kan användas av grupper och individer och kan både användas av höger och vänster anhängare. Den används inte bara i borgerliga demokratier utan även i diktaturer i tredje världen och i socialistiska enpartistater (Herngren 1999: 32).

Olydnaden är beroende av direkta kontakter med andra som uppehåller systemet för att genom aktioner föra en dialog. Genom att ta konsekvensen av handlingen uppmanas andra att ta sitt ansvar (ibid 1999:27). Det är när laglydnad anses vara omoraliskt som man använder sig av civil olydnad (Herngren 1990:30). Effektiviteten ligger i att det ska fungera som moralisk utmaning även för andra (Ibid.1990: 31). För att det ska vara möjligt att diskutera huruvida det finns en moralisk skyldighet att följa lagen eller ej, är förutsättningen att det går att skilja på moral och rätt. Rätten kan mätas gentemot en moralisk skala förutsatt att moralen är något annat än rätten. (Hanqvist 1993:35, 38ff). Separationen mellan moralen och rätten är grunden för den parallella separationen av staten och samhället. Moralen har sitt ursprung i det civila samhället medan staten är starkt sammanbunden med rätten. I den moderna (västerländska) rätten är moralen skild från legaliteten, detta innebär att rätten måste stötta sig på erkända moraliska principer för att kunna räkna med medborgarnas moraliskt motiverade lojalitet (ibid 1993:39). Trots detta hamnar de moraliska reglerna ofta i en konflikt med den lagliga rätten. Detta inträffar om det inte i en viss specifik situation finns en klar skillnad mellan vad som är rätt och fel. Individen kan lyda lagen inte på grund av att hans samvete övertygar honom om att det är det rätta, utan för att han är rädd för de konsekvenser olydnaden kan leda till. Med andra ord det som är rätt enligt lagen anses av honom vara moraliskt fel (Spitz 389).

4.5 Sammanfattning

Civil olydnad är en handlingsform som bygger på tankar att det finns en högre moralisk rätt än lagen. För att handlingen ska kunna definieras som civil olydnad måste den uppfylla vissa kriterier. Handlingen måste vara offentlig så att motparten kan visa sin ståndpunkt och så att hela samhället kan vara med i dialogen. Civil olydnad blir verklighet när den bryter mot en lag, regel eller förordning och samtidigt har ett politiskt och moraliskt syfte. Verksamheten sker utanför medborgarnas privata intressen och därmed blir den politisk. Icke våld är en förutsättning för civil olydnad. Aktionen i civil olydnad används inte som ett påtryckningsmedel utan för att öppna upp en dialog.

5. Markens historia

Här följer viktiga årtal i Brasiliens mark historia;

- 1534 - Brasilien delades in i 15 förläningar som fördelades mellan olika adelsmän när portugiserna koloniserade landet.
- 1600-talet bildades den mest kända quilombo (små by i urskogen som bildades av förrymda slavar) som kallades Palmeras, som var ett kungadöme och jorden brukades kollektivt. Palmeras var ett hot mot portugiserna och anfölls varje år men föll först 1694 (Wolford 2003: xxvii).
- 1822 blev Brasilien självständigt, då diskuterades hur man skulle lösa jordfrågan, ingenting beslutades.
- 1850 stiftades en jordlag (Lei de Terras) som föreskrev att jord endast kunde förvärfvas genom köp (Kjörling 2004: 25). Införandet av denna lag gjorde det svårare för småbönder att behålla sin mark och gav storgodsägarna ännu mer makt (Wright xxviii).
- 1888 avskaffades slaveriet formellt men i praktiken levde den kvar fram till 1930-talet. Många av de befriade slaverna levde kvar på plantagen och levde under samma förhållanden som tidigare. De stora plantagerna, latifundos, är en fortsättning på dessa slavplantager. Dessa plantager drivs med ålderdomliga metoder vilket kräver många småbrukare som får dåliga löner.(Kjörling 2004: 77)
 - 1891 den nya konstitutionen ger staterna makt att skriva sina egna jordlager (ibid 2 004:77). Många lurade till sig mark genom att visa upp falska dokument på ägarskap.
 - 1893 Skapades ett självförsörjande samhälle som kom att kallas för Canudos. Detta samhälle var givetvis ett hot mot makten.1897 lyckades centralmakten att besegra samhället.
 - Under 1950-talet skapades en rörelse som kom att kallas bondeligorna. Det var olika arrendatorer som hävdade sin rätt mot jordägarna som ställde hårdare krav.
 - 1962 växte det fram en rörelse som kallade sig MASTER, de krävde en jordreform.
 - 1964 under militärdiktaturen uppkom ”Estatuto da Terra”, teoretiskt innebar denna lag att storgodsägarnas jordinnehav skulle minskas, i praktiken växte deras jordinnehav. (Wright 2 004:23).
 - 1968 började CONTAG att arbeta, oberoende från staten, med att bilda lantbrukarnas riksförbund och fackföreningar över hela landet (Fausto1999: 302).
 - 1985 PNRA dokumentet skrevs men kom aldrig att implementeras då President Tancredo Neves dog och hans vicepresident tillträdde.
 - 1988 infördes det i konstitutionen att mark som inte utnyttjas effektivt tvångsköps för jordreformen. Detta skedde efter påtryckningar från olika krafter i samhället däribland MST. Det statliga organet INCRA bildades vars uppgift är att ansvara för jordreformens genomförande.
 - 2001 tillsatte regeringen en utredning för att komma fram till hur många arealer som var under falskt ägarskap (ibid 1999:20).

5.1 Sammanfattning

Sammanfattningsvis så kan man konstatera att jorden i Brasilien alltid har ägts av ett fåtal människor medan resten av befolkningen har fått kämpa för sina rättigheter. Ända sedan koloniseringen av landet har det uppstått konflikter kring jordfrågan. De olika regeringarnas jordbrukspolitik har snarare motarbetat än stöttat småbrukarnas möjligheter till att överleva till förmån för de stora jordägarna. Sedan koloniseringen har olika rörelser bildats och lagar har stiftats men småbrukarnas jordsituation har inte förbättrats.

6. Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra – MST

6.1 Inledning

Sedan Brasilien koloniserades har frågan om marken varit viktig och olika rörelser har under åren försökt att pressa myndigheterna till att få igenom jordreformer. En av de strukturella orsakerna i kampen för jorden går att finna i jordägandet, 1 % av jordägarna äger ca.46 % av jordinnehavet (Fausto 1 999:325). Idag har frågan försvunnit från den politiska agendan, detta då många av ledamöterna i kongressen är jordägare (Kjörling 2 004:77).

MST: s ideologi är att skapa ett rättvisare Brasilien, inte bara vad gäller tilldelningen av marken utan även vad gäller de sociala frågorna. Medlemmarna i denna rörelse är de jordlösa som en gång varit småbrukare men fått ta sin tillflykt in till städerna eller de som stannat kvar på plantagen under svåra förhållanden.

MST är den enda rörelsen i landet som kraftfullt och effektivt har opponerat sig mot den nyliberala politik som Brasilien har fört under 1990-talet. MST har lyckats med det som många har misslyckats med, att mobilisera de fattigaste och mest desperata att ändra sin livssituation och tvinga regeringen att leva upp till deras tidigare löften (Wright 2003: xx).

6.2 Historia och viktiga årtal

Som jag tidigare har nämnt så skapades en rörelse som kallade sig bondeligan under 1950-talet. Det var arrendatorer som hade organiserat sig för att hävda sin rätt gentemot jordägarnas hårda krav.

1962 strukturerade rörelsen sig och man började kräva en jordreform. I delstaten Rio Grande do Sul växte MASTER fram som började skapa acampamentos (läger dit man flyttade för att kräva en jordreform) (Kjörling 2 004:28).

Under militärdiktaturen kom den katolska kyrkan att spela en stor roll för småbrukarna. Kyrkan försvarade dem mot de stora jordägarnas attacker. Det fanns jordägare som hävdade att de ägde mark i ett specifikt område och ville att småbrukarna skulle lämna. Dessa

konflikter kunde bli våldsamma men kyrkan lyckades genom sina advokater att få de stora jordägarna att lämna marken.

Den 6 september 1979 ockuperade de jordlösa en fazenda (plantage), detta var den första ockupationen som genomfördes och som, efter ett regerings beslut, ledde till att några av familjerna fick bosätta sig på den ockuperades marken. Från 1979 fram till 1984 kämpade man för marken och inte för en jordreform (Fernandes 2 000:50).

1980 började de jordlösa att bygga ett läger vid en vägkorsning, där man organiserade sig och gav ut tidningen *Sem Terra* för första gången (Kjörling 2004: 31). *Movimento dos trabalhadores rurais Sem Terra* uppstod i områden där jordbruksmoderniseringen har varit som starkast. Den grupp som identifierade sig själva som jordlösa bestod av småbrukare som arrenderade mark, som var säsongarbetare eller barn till småbrukare. För de jordlösa fanns det inte längre några alternativ, i städerna var arbetslösheten stor och jordbruksarbetstillfällena i Amazonas var få. Det enda som återstod för dem var att leva under svåra förhållanden eller försöka att förbättra sin livssituation. Genom att organisera sig i MST fick man en möjlighet att skapa sig en ljusare framtid (Fox 1 990:34).

Den 20-22 januari 1984 i Cascavel i Paraná beslutades det att de jordlösa lantarbetarnas rörelse skulle bildas.

1985 höll rörelsen sin första kongress och den började sprida sig runt i hela Brasilien (www.mst.org.br).

1989 började den dåvarande presidenten Fernando Henrique Cardoso, som hade nära kontakt med jordägarklassen att förfölja rörelsen.

President Cardoso hade i början av sin mandatperiod en positiv inställning till rörelsen men i slutet av den så förde han en krigsföring mot MST, trots denna krigföring växte rörelsen (Kjörling 2 004:32).

När Lula tillträdde makten 2003 var förhoppningarna på honom stora. Lula kämpar dock mot en trög byråkrati och mot ett domstolsväsende som står på jordägarnas sida. Regeringen genomlever en svår tid med utlandsskulden och beroendet av internationellt kapital, detta innebär att den ekonomiska politiken förs mycket försiktigt. Dessutom för att få majoritet i kongressen har man tvingats att ingå allianser med partier som står långt ifrån PT. MST har varit en av de drivande krafterna bland fackföreningar och sociala rörelser att pressa regeringen till att föra en mer offensiv politik med klar vänsterprägel (Wright 2 003:337-339).

6.3 Tillvägagångssätt och mål

MST är en nationell social rörelse och återfinns i många av Brasiliens delstater. Rörelsen arbetar organiserat och utifrån en genomtänkt ideologi, deras aktioner är välplanerade. MST har en etablerad och väl utarbetad metodik som de använder sig av vid alla ockupationer. Den grundläggande metodiken är att de jordlösa ska förvandla sig själva från objekt till ett handlande subjekt. Därför kan lägren sägas efterlikna stora pedagogiska projekt. Skolor byggs

och de jordlösa får lära sig om vilka rättigheter de har och hur de kan kämpa för dem (Kjörling 2 004:97).

Rörelsen har lyckats på grund av sitt sätt att organisera sig nationellt, målet var att snabbt sprida sig runt hela landet. Dessutom ägnade MST sig åt att skapa en stark organisation som var väl strukturerad, med styrelser och samordnare i så väl läger såsom bosättningar över regioner och delstater ända upp till nationell nivå (ibid. 2004:97).

Den viktigaste delen av ockupationen är när lägret ska organiseras, samordnare ska utses som i sin tur ska bilda en ledning (Kjörling 2 004:18). I lägren bildas basgrupperna som är grunden till allt, de kan ses som skolor för politisk handling. I dessa grupper löser man de vardagliga problemen och politik samt ideologi diskuteras. Även sektorer bildas som bidrar till rörelsens stabilitet. Dessa finns på alla nivåer inom organisationen. Några av sektorerna är hälsa, utbildning, mänskliga rättigheter, massfronten mm (ibid. 2004:101).

MST:s ideologi;

- Jord åt alla som vill bruka den
- En jordreform
- Ett rättvist Brasilien för alla brasilianare (Branford 2002:23).

MST utvecklas hela tiden och tar upp olika tendenser i samhället. Påtryckningar görs med hjälp av massmobiliseringar och aktioner som alltid är förankrade i verkligheten (ibid. 2004:109-110).

Arbetsgången vid en ockupation är följande;

Först bestämmer rörelsen att en ockupation ska genomföras i ett område. Några aktivister skickas till området som tar kontakt med lokalbefolkningen och talar med lantbrukarna i området. Sedan försöker man att få med sig lantbrukarna och inbjuder dem och deras familjer till möten där de informeras om hur rörelsen fungerar. Under tiden letar man reda på jordegendomar som inte brukas eller som missköts. När detta är klarlagt och lantbrukarna är organiserade bestäms datum för ockupationen. När marken ockuperats byggs ett läger. Efter detta inleds två parallella processer: MST begär hos INCRA att egendomen ska exproprieras, samtidigt som jordägaren med all sannolikhet begär avhysning av ockupanterna hos polisen.

I vissa fall kan det vara svårt att få INCRA att agera på grund av att detta organ är statligt. Som tidigare nämnts så finns det en problematik mellan de styrande och jordägarna. Många av de politiker som fattar beslut är själva jordägare eller har nära kontakt med jordägarna, vilket kan försvåra processen. Detta är en utav anledningarna till att det är viktigt att rörelsen får med sig lokalbefolkningen under denna process så att opinion bildas. Om INCRA anser att marken inte brukas eller missköts så påbörjas förhandlingar med jordägaren så att marken kan köpas upp. Medan förhandlingarna pågår blir MST-lägret till en bosättning. Den mark som köps upp ägs av staten men brukas kollektivt eller individuellt av lantbrukarna. Det är först när lantbrukarna har laglig rätt till marken som de brukar och organiserar sitt nya samhälle (Almanaque 2000, Editora Abril).

När MST började ockupera mark, gjordes detta på natten och utan att informera någon berörd om att de skulle komma. Detta slutade man med och idag meddelas alla berörda om ockupationerna. Även om tillträdet till marken är auktoriserad av regeringen är marken vunnit genom kampen .

Den politiska strategin har ändrats, från att förr protestera mot den brasilianska regeringens jordbruksmodell till att idag vända sig helt mot den ekonomiska modellen, för rörelsen anser att om den ekonomiska politiken inte ändras så kommer ingen jordreform att genomföras. MST säger sig aldrig ha vunnit en areal mark utan att ockupera den först. Det är kring ockupationen som rörelsen växte fram. De tror inte att ändringar går att lösas med våld utan snarare genom den kollektiva kapaciteten att stå emot deras exploatörer (Branford 2 002:66).

Bosättningarna täcker 1 % av Brasiliens totala jordareal och en femtedel av bosättningarna i landet. Nordöstra Brasilien har den största andelen bosatta familjer, och den region som har minst är sydöstra som är det bördigaste jordbrukslandet (ibid 2 002:90). För de jordlösa representeras ockupationen av en kamp och motstånd mellan drömmen och verkligheten i den dagliga konflikten mellan småbrukarna och staten. På så sätt utvidgas kampen för jorden och de sociala rättigheterna (hälsa, utbildning och jordbrukspolitik m.m.). Förutsättningarna byggs för att nå målen (Fernandes 2 000:19). För MST är det bara intressant att kämpa för mark som faller inom lagens kriterier, det är bara så de kan få stöd med krediter och utbyggnad av infrastrukturen såsom lagen kräver (www.mstse.org). Till skillnad från många sociala rörelser har man lyckats att behålla en hög nivå av deltagande och utförande av förpliktelser bland de medlemmar som har lyckats att få mark.

Även om MST har lyckats att mobilisera de jordlösa har deras snäva politik lett till att man långt ifrån har lyckats att få med sig alla småbrukare. Förklaringen till detta är att de finns de småbrukare som saknar jordinnehav men som inte identifierar sig som jordlös. Det finns andra arbetsgrupper inom jordbruket med en annan politisk ideologi än den som MST förespråkar. MST:s tonvikt för direkt aktion är både en svaghet och en styrka. Deras mobiliseringsmetoder har gjort dem oförmögna att utveckla en alternativ taktik och bredda deras politiska allianser (Fox 1990: 34). Ett annat problem som rörelsen stöter på är att synen på jordreform skiljer sig från statens. MST vill att jordegendomarna ska köpas för det taxerade priset och ägas av staten. Staten däremot vill köpa jordarna till marknadspriser och sälja vidare till småbrukarna. MST ståndpunkt utgår från att jordarna är små och inte ger tillräckligt med avkastning därför förespråkar man att de ska brukas kollektivt (Almanaque 2000 Editora Abril).

6.3.1 Hoten

MST har många fiender. Rörelsen ses som ett hot av jordägarna, vilka använder sig av våld för att stoppa deras aktiviteter och vidhåller att deras ockupationer är olagliga. De ser rörelsens aktiviteter som ett hot mot staten och de demokratiska institutionerna. De försöker att stoppa MST genom att fängsla ledarna och föra bort dem från deras jordar genom att köpa domslut av de lokala domarna. Trots smutskastning av media och hotet om våld, massmobiliserar man sig för att fortsätta sin kamp (www.landaction.org).

Ett annat hinder som MST måste övervinna är omstruktureringen av jordbruket. I början på 1990-talet genomfördes en omstrukturering av jordbrukssektorn och samtidigt höjdes räntorna med 40 %. Detta fick katastrofala följder för jordbrukarna. Många hade stora skulder och fick gå i konkurs (Branford 2 002:172-173). Det brasilianska jordbruket har integrerats i

världsekonomin, vilket innebär att småbrukarna måste tävla mot multinationella bolag (ibid. 2 002:127). Rörelsen har försökt att övervinna dessa hinder genom att förespråka kollektiva jordbruk och skapa ekologisk medvetenhet bland småbrukarna.

6.4 Cardoso

President Fernando Henrique Cardoso tillträdde som president 1995 och satt under två mandatperioder fram till 2002. Han skapade en bred allians med den gamla makteliten. I denna allians samlades jordägarklassen och kapitalister (Kjörling 2004:236).

Cardoso införde "Plano Real", vilket fick bukt på den stigande inflationen. I sin tur ledde den även till att Världsbanken och IMF fick ett större inflytande och att de utlovade sociala programmen fick stå åt sidan. Cardoso förde en politik där han tog hänsyn och underlättade för de nationella och internationella bolagen och storgodsägarna (Wright 2003: 89). Mellan 1995-1998 ockuperade MST mer mark än under Cardosos andra mandatperiod då regeringen intog en hårdare ställning gentemot rörelsens aktiviteter. 1997 marscherade MST mot Brasilia för att förhandla med regeringen. Cardoso tog emot dem men lovade inte att genomföra en jordreform (veja.abril.com.br). Det nationella stödet för rörelsen ökade efter marschen, vilket ledde till att regeringen såg MST som ett hot. De var rädda att de skulle störta den sittande regeringen (Branford 2 002:200). Regeringen svarade med att motarbeta rörelsen, genom propaganda, indragning av resurser, polisinsatser och underrättelseverksamhet. Många av rörelsens aktiviteter kriminaliserades under denna period. Regeringen införde ett projekt "Banco da Terra" (Jordbanken) som sponsrades av Världsbanken, vars syfte var att få de jordlösa att skriva in sig för att få jord istället för att organisera sig i MST (ibid. 2 002:203).

6.5 Lula

När President Luis Inácio da Silva tillträdde presidentämbetet blev förhoppningarna stora inom rörelsen. Lula som han är mer känd som, för en vänsterpolitik och har under sin period som facklig ledare och PT's ledare stöttat rörelsen och samarbetat med dem. När han gick till val lovade han fortsatt stöd åt MST och genomförandet av jordreform. MST har öppet stöttat Lula och PT i deras valkampanjer men har hävdat sin icke-politiska hållning. Rörelsens ledare har gjort klart att de kommer att fortsätta att kämpa för jordreform oavsett vem som intar presidentposten (Wright 2003: 336). Det har varit svårt för Lula att hålla sina löften om jordreform och sociala förändringar, då Brasiliens ekonomi varit i kris vilket medförde ett starkt beroende av IMF (ibid. 2 003:337). Dessutom fanns det ingen vänstermajoritet i kongressen och Lula blev tvungen att ta in PMDB, ett av centerhögerpartierna, i regeringen. Ett annat problem var att många av kongressledamöterna är stora jordägare (Kjörling 2004:238-239).

Vid Lulas tillträde ingick MST ett avtal med regeringen att man skulle ge dem tid till att implementera deras löften vad gäller jordreformen och den ekonomiska politiken. I november samma år skrevs ett avtal där regeringen skulle ge 430 000 familjer mark under sin treåriga mandatperiod. Detta har inte uppnåtts, under de två år Lulas regering varit vid makten har de lyckats att ge 55000 familjer mark (www.greenleft.org.au).

Amnesty International's årliga landrapport innehåller fortfarande anklagelser mot rapporterat våld mot de jordlösa och aktivister inom MST. Den 2 maj 2005, började MST sin långa marsch från Goiania till Brasilia för att trycka på regeringen för genomförandet av jordreform (www.greenleft.org.au).

6.6 Sammanfattning

Anledningen till att MST har lyckats att mobilisera småbrukarna är som redan nämnts att de har tagit lärdom av historien och ändrat sin strategi från tidigare bonderörelser. De har även lyckats att sprida sin organisation nationellt vilket har gjort dem starkare, de har gjort sina medlemmar medvetna om deras rättigheter vilket har inneburit att de har kunnat kämpa för sina rättigheter och blivit en stark motpart mot jordägarna, de lokala politikerna samt regeringen.

Deras kamp innefattar inte bara motstånd mot jordbruksmodellen utan mot hela den ekonomiska modellen som även innefattar de sociala förhållandena. MST byggs underifrån, det är människors vardagliga problem som är utgångspunkten i deras metod. Rörelsen skiljer sig även från sina föregångare då den hela tiden omformulerar sina metoder efterhand som verkligheten förändras. Exempelvis så har frågor kring ekologi och genus aktualiserats.

Förändringarna börjar i MST: s läger och stor vikt läggs vid utbildning. Skola är en av de första byggnader som byggs när man har ockuperat marken. MST hotar de mekanismer som de stora jordägarna behärskar gentemot småbrukarna, detta kan vara en av anledningarna till att rörelsen inte har ett stort stöd i Brasilien. Problematiken som rörelsen stöter på är den sociala koden som lever kvar i landet, vilket innebär att upphandlingen av marken kan dröja och innan processen är klar så har jordägaren sålt marken till någon annan och då blir man tvungen att lämna. MST har fått använda sig av olika strategier för att hålla kvar de familjer som redan har åstadkommit mark.

De två största hoten som rörelsen måste övervinna är de stora jordägarna och globaliseringen av jordbrukssektorn. De stora jordägarna är en del av maktstrukturen och utnyttjar sin makt för att smutskasta rörelsen och behålla sin jord. Jordbrukets inträdde på den internationella marknaden har försvårat för småbrukarna. För att kunna utmana de multinationella bolagen krävs det nya strategier och idéer. MST försöker att göra småbrukarna ekologiskt medvetna och förespråkar kollektiva jordbruk.

MST: s kamp för jordreform har inte förändrats sedan President Lula kom till makten. Skillnaden för rörelsen är att President Lula är villig att förhandla och stöttar dem i deras kamp. Regeringen består fortfarande av jordägare vilka inte är intresserade av införandet av jordreform. Det förekommer fortfarande våld mot MST aktivister och de jordlösa.

7. Slutsats

I slutet av militärdiktaturen förändrades det politiska systemet i Brasilien. Denna förändring skapade möjligheter för nya aktörer att utmana den politiska ordningen. Under 1980-talet då MST bildades var en period då många sociala rörelser hade varit i nära förbund med staten eller de politiska partierna. Behovet av förändringar och förbättringar av den vardagliga situationen var stor. Många småbrukare hade fått lämna landsbygden och ta sin tillflykt till städerna. I städerna var det svårt för dem att få jobb och många hamnade i kåkstäderna. De var trötta på regeringens löften om jordreform. Flytten till städerna innebar för många att deras situation försämrades och de kände ett utanförskap.

MST var ett sätt att kunna ta saken i egna händer och förbättra sin livssituation. Rörelsen bildades som en självständig rörelse och med en större vision än dess företrädare. MST har ingen president utan alla deltagare är delaktiga i någon utav basgrupperna. För rörelsen är det viktigt att utbilda sina medlemmar, främst för att kunna vara en stark kraft i den politiska kampen. Många av småbrukarna är analfabeter. De nya kunskaper som de införskaffat har bidragit till att nya möjligheter har skapats. Genom att vara medveten om sina rättigheter och kunna läsa kan de påverka sin situation själva och bli en starkare aktör i kampen för jordreform.

I början protesterade man främst mot regeringens jordbruksmodell men denna protest kom även att innefatta den ekonomiska modellen. Detta är ett bevis på rörelsens vilja att omformulera sina metoder efter förändringarna som sker i samhället. En annan styrka i organisationen är att de är mobiliserade på en nationell nivå och de metoder man använder sig av är välorganiserade. Dessa styrkor har även blivit deras svagheter, då deras snäva politik och mobiliseringsmetoder har stoppat dem från att utveckla alternativa taktiker och bredda sin politiska allians.

Det faktum att MST har lyckats att bilda Brasiliens största sociala rörelse bygger främst på att de använder sig av förnyade metoder. Småbrukarna är handlande subjekt som kämpar för en bättre levnadsstandard och för de rättigheter som kan förväntas av en demokratisk stat. De försöker även att bevisa att det finns alternativ för småbrukare om man går samman och brukar jorden kollektivt. MST har även lyckats att finna allierade i andra länder vilket har stärkt deras position i Brasilien, från utlandet skickas der resurser som rörelsen kan använda. Även media har skapat möjligheter för rörelsen både nationellt och internationellt.

Brasilien är ett land med långsam byråkrati där en auktoritär kultur råder med tydliga sociala positioner. Ända sedan koloniseringen av landet har det uppstått konflikter kring jordfrågan. De olika regeringarnas jordbrukspolitik har snarare motarbetat än stöttat småbrukarnas möjligheter till att överleva till förmån för de stora jordägarna. MST är ett hot mot denna ordning. I jordreformfrågan i Brasilien har rörelsen spelat en väsentlig roll. De utövar påtryckningar och mobiliserar småbrukarna. Rörelsen är en av de krafter som tryckt på så att

jordfrågan förändrades i konstitutionen 1988. Deras metoder för jordreform har visat sig vara snabbare och effektivare än statens. Det råder fortfarande stora skillnader vad gäller fördelningen av jorden, även om de flesta av rörelsens ockupationer har lett till bosättningar.

Civil olydnad som handlingsform kan både förespråkas och motargumenteras. Att påstå att det är frågan om handlingar som är rätt eller fel är en omöjlighet, då uppfattningen styrs av grundläggande värderingar och normer om lagar och vilka handlingar som hör hemma i ett demokratiskt samhälle.

MST: s metoder uppfyller de kriterier som jag tidigare har nämnt i kapitlet om civil olydnad. När man ockuperar jorden sker det offentligt, ickevåldsamt och syftet är att ändra på snedfördelningen av jordinnehavet. Lagöverträdelsen sker i första skedet av handlingen, då man ockuperar marken, innan förhandlingarna mellan regeringen och jordägaren påbörjas. De starka argumenten till att MST använder sig av civil olydnad är att ingen regering i Brasilien har lyckats att lösa jordreformfrågan. Rörelsens handlingsform har lett till att processen av övertaget av jorden har påskyndats och blivit effektivare. Det andra är att man genom ockupationerna mobiliserat småbrukare som annars inte hade fått tillgång till marken på grund av sin sociala position. Då de strikta sociala koderna råder i samhället behövs det en rörelse som vågar ifrågasätta och stå emot denna ordning. Staten är en del av denna ordning, vilket innebär att civil olydnad öppnar upp för en dialog mellan staten, de stora jordägarna och de jordlösa. Då rörelsen och statens syn på hur den outnyttjade jorden ska brukas och köpas upp skilje sig åt, måste metoder som civil olydnad användas av rörelsen för att försöka förmå staten att ändra sin inställning. MST har genom sitt tillvägagångssätt breddat de existerande kanalerna och skapat nya. De svaga grunderna är att lagen som trädde i kraft 1992, ger de jordlösa rätt till marken, om den står outnyttjad. Detta kan ses som en vilja av staten att få igenom förändringar i jordfrågan. Ett statligt organ (INCRA) har bildats, vars uppgift är att lagen efterföljs. Sedan lagen trädde i kraft har många av småbrukarna fått rätt till jordinnehav.

Käll – och Litteraturförteckning

- Alvarez, Sonia, E – Escobar, Arturo: Introduction: Theory and Protest in Latin America Today i Escobar & Alvarez, 1992. *The Making of Social Movements in Latin America*.Oxford: Westview Press.
- Alves Moreira, Maria Helena: Interclass Alliances in the opposition to the Military in Brazil: Consequences for the Transition Period i Eckstein, Susan, 2001. *Power and Popular Protest – Latin American Social Movements*. Los Angeles: University of California Press.
- Borda, Orlando, F: Social Movements and Political Power in Latin America i Escobar & Alvarez, 1992. *The Making of Social Movements in Latin America*.Oxford: Westview Press.
- Branford, S & Rocha, J, 2002.*Cutting the wire- The story of the landless movements in Brazil*. London :Latin America Bureau.
- Caldéron, Fernando-Piscitelli, Alejandro-Reyna,José,L: Social Movements: Actors,Theories,Expectations i Escobar & Alvarez,1992. *The Making of Social Movements in Latin America*.Oxford: Westview Press.
- Cardoso Leite, Ruth, C: Popular Movements in the Context of the Consolidation of Democracy in Brazil i Escobar & Alvarez, 1992. *The Making of Social Movements in Latin America*.Oxford: Westview Press.
- Cohen, JL. & Arato, A, 1993. *Det civila samhället & Den politiska teorin*. Göteborg: Daidalos AB.
- Dagnino, Evelina: Culture, Citizenship and Democracy: Changing Discourses and Practises of the Latin American Left i Alvarez et.al, 1998. *Culture of politics Politics of cultures*.Colorado: Westview Press.
- Escobar,Arturo & Alvarez,sonia,E 1992. *The Making of Social Movements in Latin America*.
- Giddens, A, 1998, *Sociologi*.Andra upplagan.Cambridge: Polity Press.
- Fausto, Boris, 1999. *A Concise History of Brazil*.Cambridge: Cambridge University Press.
- Hanqvist, D, 1993. *Civil olydnad. Om staten, lagen och moralen*. Lund: Juristförlaget
- Hellman, Judith, A: The study of New Social Movements in Latin America and the Question of Autonomy i Escobar & Alvarez, 1992. *The Making of Social Movements in Latin America*.Oxford: Westview Press.
- Herngren, P, 1999. *Civil Olydnad*. Göteborg: Lindelöws Bokförlag.

- Kjörling, Lennart, 2004. *Så länge det finns hunger*. Stockholm: Ordfront
- Lehmann, D, 1990. *Democracy and Development in Latin America*. Cambridge: Polity Press.
- Levine, Daniel, H- Mainwaring, Scott: Religion and Popular Protest i Eckstein, Susan, 2001. *Power and Popular Protest – Latin American Social Movements*. Los Angeles: University of California Press.
- Lund, Arvid, 2003. *Myllrets revolt-sociala rörelser i Latinamerika*. Stockholm: Federativs förlag.
- Mançano Fernandes, B, 2000. *A formação do MST no Brasil*. Petrópolis: Vozes.
- McAdam, Doug-McCarthy, John, D- Zald, Mayer, and N: Introduction i McAdam (Ed), 1996. *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McAdam: Conceptual origins, problems, future directions i McAdam (Ed), 1996. *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Månsson, Tomas, 2004. *Olydnad-civil olydnad som demokratiskt problem*. Stockholm: Bokförlaget Thales.
- Rucht, Dieter: National contexts and movement structures i McAdam (Ed), 1996. *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Starn, Orin: "I Dreamed of Foxes and Hawks": Reflections on Peasant Protest, New Social Movements and the Rondas Campesinas of Northern Peru i Escobar & Alvarez, 1992. *The Making of Social Movements in Latin America*. Oxford: Westview Press.
- Tarrow, Sidney, 1998. *Power in movement. Social movements and contentious politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thoreau, HD, 1977. *Om civilt motstånd*. Knivsta: Arkurus
- Zashin, E M, 1972. *Civil Disobedience and Democracy*. New York: The Free Press.
- Wright & Wolford, 2003. *To inherit the Earth*. Oakland: Food First Books.

Artiklar

- Meyer Spitz, David: *The American Political Science Review*, 1954, 48, s. 386-403.
- Almanaque Abril, 2002, Editora Abril.

Internet

BRAZIL: Thousands of peasants protest against Lula 2005-05-22

<http://www.greenleft.org.au/back/2005/626/626p15htm>.

Hur fungerar MST? 2005-05-23

<http://www.mstse.org/mst/mst1.html>

Reforma agrária 2005-05-23

http://veja.abril.com.br/idade/exclusivo/reforma_agraria/cronologia.html

The MST responds to Brazilian Land Reform 2005-05-22

<http://www.landaction.org/display.php?article=135>

Quem Somos 2005-05-18

<http://www.mst.org.br/historoco/sumario.html>